

רד"צ הוּפּמֶן

פרק יא. פסוק א. ואהבת את ה' אלקיך ושמרת משמרתו
וחוקותיו ומשפטיו ומצוותיו כל הימים.

למעלה י. כ לא נזכרה מצות אהבת ה' על כן היא נזכרת כאן. ויחד עם
זה מזהירה התורה עוד על שמירת כל המצוות. — משמרתו. פירושו:
כנראה עבודת ה' בכלל, או הדברים שיש לשמור אותם. משמרת ה' (ראד
בראשית כו. ה.) — כל הימים. ה. י.

פסוקים ב"ז. וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא
ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' אלקיכם את גרלו את
ידו החזקה וזרועו הנטויה. ואת אותותיו ואת מעשיו

אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו.
 ואשר עשה לחיל מצרים לבוסיו ולרכבו אשר הציף את
 מי ים סוף על פניהם ברדפם אחרונם ויאבדם ה' עד
 היום הזה. ואשר עשה לכם במדבר עד בואכם עד המקום
 הזה. ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן ראובן
 אשר סצתה את הארץ את פיה ותבלעם זאת בתייהם
 זאת אהליהם ואת כל היקום אשר ברגליהם בקרב כל
 ישראל. כי עיניכם הרואות את כל מעשה ה' הגדול
 אשר עשה.

ראו. מוטעם בוקף קטן. המפסיק בינו לבין „את מוסר“ משמע ש„את
 מוסר וגו'“ הם הנשואים של „וידעתם היום“. לפי זה „כי... ראו“ הוא מאמר
 מוסגר. ההדגשה היא. כי נאום זה נאמר לאנשים שהם עדי ראייה לכל הנסים.
 ועל כן הם חייבים לשים את הדברים אל לבם. רבים מאלה שראו בעיניהם
 את הנסים של יציאת מצרים היו חיים אז עדיין. — את מוסר. יתכן
 שהוא שם כולל את כל מעשיו הגדולים של השי"ת. שנועדו לחנך את ישראל
 ליראה את ה' וללכת בדרכי ישרים (ת. ה). — גדלו ידו חזקה וגו'.
 ג. כד; ד. לד. — עד היום הזה. המפרשים מתקשים בזה (השוה ראב"ע
 ורמב"ן). נראה לי פירושו של סנטו (ב„בוצר עוללות“) ש„עד היום הזה“
 כאן (וכן למעלה ג. יד) מובנו הוא: לחלוטין, ללא שוב. הרי זה כמו „לא
 נשאר בהם עד אחד“, שמות יט. כת. אף אחד מהם לא נשאר בחיים עד היום. —
 ואשר עשה לכם. כולל גם את העונשים. כמו שמוכח מ„ואשר עשה לדתן
 ולאבירם“ שבסמוך. — לדתן ולאבירם. למעלה ג. ג. מדגיש הכתוב
 ביחוד את העונש המופלא של אלה שהתמרדו נגד ה'. פתיחת פי הארץ
 הפתאומית ובליעת כל המורדים בקרב כל ישראל. היה מאורע יוצא מן הכלל
 ובלתי טבעי במדה כזו, שהכל ראו בזה בעיניהם את מעשה ה' הגדול. קורח
 עצמו לא נזכר כאן. לפי דעתו של רבי יוחנן במסכת סנהדרין קי. א. ההסבר
 הוא בכך. שקורח לא נבלע אלא מת במגפה. לפי הדעה החולקת עליו שם
 (הטוה גם במדבר רבה ית. יט) יש לומר כי קורח לא נזכר כאן מטעם אחר.
 בפרק הקודם (י. ח) סופר על הלויים שה' בחר בהם; בבמדבר כו. יא מוזגש
 כי בני קורח לא מתו. הם היו בין נכבדי הלויים. על כן חס עליהם הכתוב.
 וכאשר דבר משה בפני כל העם, לא הזכיר את קורח. אותו הדבר מצינו

בתהלים קו. יז. — יקום. בראשית ז. ד; כג. — ברגליהם. שמות יא. ת.
— עיניכם הרואות. ג. כא.

הפסוקים ח"ט. ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך
היום למען תחזקו וכאתם וירשתם את הארץ אשר אתם
עוברים שמה לרשתה. ולמען תאריכו ימים על האדמה
אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת
חלב ודבש.

כל המצוה. ראה ה. כח. — ארץ זבת וגו'. התוכחה הזאת מסיימת
בתארה את הארץ כארץ טובה ביותר, כדי להסמיך לה את הפרשה הבאה
באופן מתאים.

פרשה שלישית. הארץ אשר ישראל עומדים לרשת אותה אינה
דומה לארץ מצרים אשר צריכים להשקותה בידי אדם (פסוק י). מטר
השמים משקה אותה (פסוק יא) והיא עומדת תמיד תחת השגחתו המיוחדת
של ה' (פסוק יב).

פסוק י. כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ
מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך
והשקית ברגלך כגן הירק.

אתה בא. השומרני מגיה: „אתם באים“, כדי להשוות ביטוי זה עם
„יצאתם“ הסמוך. — לא כארץ מצרים. מבואר בספרי, כי הרי זה
שבה הארץ, שהשקאתה תלויה בידי שמים, אך עם זאת מודגש גם שישראל
צריכים לשים אל לבם ביותר שהם תלויים בחסדי ה'. — אשר תזרע.
כלומר שהיית רגיל לזרוע שם. גק 107. — והשקית. עבר שלם אחר
עבר בלתי נשלם. גק 112; המשפט היחסי אינו מתכוון אלא להדגיש את
המאמר השני „והשקית“. המשפט הראשון „תזרע“ הוא קביעת זמן של
השני: בשעה שהיית זורע, היית צריך להשקות ברגלך. — אשר תזרע
את זרעך. זרע ביחס־פעול כפול, כמו כב, טו, גק 117. — ברגלך. כפי
המבואר בשבת פה. א. יש לפרש, שהיה צורך לשאת את המים על הכתפיים
ולהתהלך בשדה בצעדים איטיים כדי להשקותו. לדברי פרשנים חדשים

הכוונה כאן לגלגלי המים ומכונות השאיבה שהיו מונעים ברגלים. השוה ריהם, מילון, 19. על פרטי הענין הזה המיוחד למצרים השוה את סיפורי הסופרים העתיקים והחדשים אצל הנגסטנברג. „די ביכער משה'ס אונד אגיפטן“ 228 והלאה, ועוד אוטנטי א 435. — יר ק, ירקי מאכל. מלכים א כא. ב; משלי טו. יז.

פסוק יא. והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למפר השמים תשתה מים.

השוה ספרי המבאר מה הן מעלותיה של ארץ הררית. — למטר השמים. כלומר, בהתאם לירידת הגשמים מן השמים (איוו. 217). השוה גם אהרליך, המפרש את האות ל' בתור 'חס'קנין, כמו „מי מטר השמים“. מי גשמים. אמנם ארץ ישראל היא „ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר“, ככתוב למעלה ח. ז, אולם בשעת עצירת גשמים אלה אינם מספיקים כלל כדי להשקות את הארץ.

פסוק יב. ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

הארץ מסורה להשגחה פרטית מיוחדת של ה' והיא גם זקוקה להשגחה המיוחדת הזאת. הרי זו פתיחה לאזהרה שבפרשה הסמוכה. — דורש. ירמיהו ל, יז. — עיני... בה. תהלים לג, יח. — אחרית שנה. בלי ה' הידיעה, כאילו היא מלה אחת מורכבת. השומרוני כותב „השנה“.

פרשה רביעית: אל הפסוקים הקודמים נקשרת ההבטחה, שאם ישראל ישמרו את המצוות, יתן ה' את הגשם הנחוק, וכתוצאה מכך יוכי לשפע רב (הפסוקים יג—טו). אחרי כן באה האזהרה לא לעזוב את ה', כי התוצאות תהיינה רעב ואבדון (הפסוקים טז—יז). דברים אלה חייבים ישראל לשים על לבם ולחרות בזכרונם על ידי מצוות המשמשות לאות, וגם ללמד אותם לבניהם (הפסוקים יח—כ). בשכר זה מבטיחה התורה חיים ארוכים בארץ היעודה (פסוק כא). פרשה זאת מקבילה בהרבה לפרשה ו, ד—ט. הפרשה ההיא כוללת — כדברי רבותינו זכרונם לברכה — קבלת עול מלכות שמים, והפרשה שלנו כוללת קבלת עול מצוות (משנה ברכות ב, ב). השוה למעלה את פירושונו לפרק ו' פסוקים ח—ט.

הפסוקים יג'טו. והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו ככל לבבכם וזכר לבבכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירושך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת.

שמע תשמעו. הניגוד ל"שכח תשכח" (ת. יט). הכוונה בזה לתלמוד תורה, כמבואר בספרי. — לאהבה... נפשכם. למעלה ו. ה. וי. יב. — בכל לבבכם. מתייחס אל שני הפעלים; כן משמע מן הטעמים. — ונתתי. משה רבינו מדבר בשם ה'. השומרוני ותרגום השבעים משנים ל"ונתן". — בעתו. כמו ויקרא כו. ד. — יורה. הוא הגשם הראשון בחודש מרחשון הנחוץ לזרעים הצעירים. — ומלקוש. בניסן, בשעה שהשבלים מתפתחות (יואל ב. כג). — דגנך וגר. ז. יג. — לבהמתך. הצלחת גידול הבהמות גם היא בכלל העושר (ז. יד). — ואכלת ושבעת. זאת היא התוצאה של כל הברכות הנוכרות. משפט זה מתכוון גם לשמש בתור פתיחה אל האזהרה הסמוכה. כי ריבוי הנכסים עלול להביא לידי עזיבת ה' ח"ו, כמבואר בספרי, השהה י והלאה.

הפסוקים טו'יז. השמרו לכם סן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם. וזרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מחרה מעל הארץ הטובה אשר ת'נותן לכם.

השמרו לכם. אחרי ואכלת ושבעת. כמו למעלה ה. יא. — יפתה. איוב לא. כז. נראה שהכתוב כאן הולך מן הקל אל הכבד: תחילה פיתוי הלב על ידי מחשבות־חטא, אחרי כן "וסרתם", כלומר, "וסרתם מן הדרך" (פסוק כח). עזיבת דרך ה' על ידי מעשים רעים, ולבסוף עבודה זרה. — וזרה... בכם. ז. ד. — לא תתן את יבולה. ויקרא כו. כ (השהה שם כו. ד. גם "הארץ"). — ואבדתם מהרה. ד. כו. על פי הפסוק החוז (ועוד פסוקים אחרים) מגיה השומרוני גם כאן "מהר".

הפסוקים יח.כ. ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם. ולמדתם אותם את בניכם לדבר עם כשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכנך ובקומך. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

ושמתם. "ושמתם" בהמשך לפסוק הקודם מלמדנו לפי ספרי, שגם בהיותנו בגלות הננו חייבים לשמור את המצוות. ראה פירושו לפסוק יב. א. — וקשרתם וגו'. ראה למעלה ה. ת. — ולמדתם. למעלה ה. ז. כתוב "ושנתתם". — לדבר. למעלה כתוב "ודברת" כצווי מיוחד, וכן יש לפרש אף כאן. המקור "לדבר" כתוב כאן רק מפני שעד כאן דבר הכתוב בלשון רבים. — ובשכנך וגו'. גם פרשה זאת היא בכלל מצות קריאת שמע. למעלה בפירושו לפסוק ה. ז. — וכתבתם למעלה ה. ט.

פסוק כא. למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ.

פסוק זה מקביל לפסוק ט שלמעלה. — כימי השמים וגו'. (כלומר לעולם) מתייחס אל "על האדמה", כלומר, כדי שאתם ובניכם תשארו לעולם בארץ.

פרשה חמישית. עם סיום הנאום מבטיחה התורה, שכאשר ישמרו ישראל את התורה, ינצחו את כל העמים האדירים שבארץ ישראל ויירשו את כל הארץ (הפסוקים כב—כה).

הפסוקים כב.כג. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את ה' אלקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו. והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדולים ועצומים מכם.

כל המצוה. ה. כה. — שמור תשמרון. תרגום השבעים מעתיק כאילו כתוב "שמוע תשמעו", כמו בפסוק יג (השוה מדרש תנאים עמוד

42) — ללכת בכל דרכיו. ח. ו—ולדבקה בו. י. כ—וירשתם...
עצומים מכם. כמו ט. א. — השוה גם שמות כג. כב והלאה.

109 סוק כד. כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה
מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון
יהיה גבולכם.

השוה את קביעת הגבולות בשמות כג. לא ולמעלה א. ז. — מהמדבר.
הוא מדבר יהודה שבדרום. — והלבנון. הוא בצפון. — מן הנהר
נהר פרת. הוא במזרח. — הים האחרון (לה. ב). דהיינו הים התיכון
שבמערב. גרץ מגיה „ועד הלבנון“ במקום „והלבנון“; אולם גם בספר
יהושע א. ד כתוב: „מהמדבר והלבנון“. נמצינו למדים, שהגבול הצפוני
והגבול הדרומי נזכרים ביחד בלי „ועד“. — כיבוש הארץ לפי הגבולות
הנרחבים הנזכרים כאן הותנה בתנאים שלא נתקיימו, השוה להלן לפסוק
יט. ת. — כל המקום אשר תדרוך וגו'. בספרי למדו רבותינו מן
הפסוק הזה, שכל מקום — אפילו מחוץ לגבולות הארץ — אם יכבשו אותו
ישראל אחרי שיכבשו וינחלו את כל הארץ, הרי גם הוא מתקדש בקדושה
הארץ.

109 סוק כה. לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן
ה' אלקיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה כאשר
דבר לכם.

לא יתיצב. ז. כד. — פחדכם וגו'. כמו בראשית ט. ב; למעלה
ב. כה. — כל הארץ. אפשר לפרש גם: כל ארץ וארץ (איוו. 290).
אבל הכתוב מדגיש גם שכל ארץ שתתקופו אותה לא יתיצב איש בפניכם
בכל הארץ כולה. — כאשר דבר לכם. שמות כג. כז.

ד) דברי פתיחה למצוות הפרטיות
פרק יא. כו—לב.

עם המצוות העומדות להאמר בפרקים הבאים (יב—כו), ניתנות לפני
בני ישראל ברכה וקללה, ברכה אם ישמעו אל המצוות, וקללה אם לא

ישמעו ויעבדו עבודה זרה (הפסוקים כו—כח). ישראל נצטוו להכריז את הברכה והקללה על שני הרים, אשר מקום המצאם צויין כאן (הפסוקים כט'ל). בארץ הנכבשת יש להקפיד ביותר לשמור את כל המצוות שנאמרו (הפסוקים לא'לב).

הפסוקים כ"כח. ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום. והקללה אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלקיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם.

ראה. כן הוא גם לפני לשון רבים, כמו למעלה א, ת. — אנכי נותן... היום. נתינה זאת היא הגדת המצוות, פסוק לב (ד, ח), השוה ל, טו. — אשר וגו'. במקום „אם“, השוה ויקרא ד, כב; שמות כא, יג. ביטוי זה מביע גם את הבקשה שיהיה כך. — וסרתם וגו'. ט, יב; טז. כאן מתוארת עזיבת ה' בשלש דרגות. כמו שתוארה למעלה בפסוק טז: לא תשמעו למצוות, תסורו מדרך ה', תלכו אחרי אלהים אחרים. — אשר לא ידעתם. כלומר שלא נודע לכם כלום עליהם, דהיינו שלא הטיבו עמכם, השוה יג, ג.

פסוק כט. והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל.

נתן על. האופן איך לתת. אינו מבואר אלא להלן כו, יא והלאה (השוה יהושע ת, לג והלאה). הראב"ע מביא ראיה מויקרא טז, כא, שמצינו הלשון „נתן על“ על ידי דיבור. — הר גריזים מדרום והר עיבל מצפון, וכיניהם שכב. בתוך עמק המשתרע מצפונית-מערבית לדרומית-מזרחית. הטעם למה אמרה תורה לתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל, הוא לדעת כמה המפרשים מותנה בטבעים של שני ההרים. אומרים שהר גריזים היה פורה והר עיבל היה שומם ובלתי פורה. אולם לדברי נוסעים חדשים אין הבדל זה בולט בכל המקומות, ודווקא כשמביטים מאמצע העמק, רכסי

שני ההרים שוממים באופן שוה (רובינזון: פלסטינה, ג 316). הפירוש הנכון הוא פירוש הרמב"ן, שהר הגרזים שמימין מורה על צד האור וההצלחה והר עיבל שמצפון מורה על החורבן, השוה ירמיהו א. יד; ראה פירושו לויקרא א. יא.

סוּך ל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש
בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני
מזרח.

בעבר הירדן. כבר ביארנו למעלה (בתחילת הספר) את המלים „עבר הירדן” במובן של „העבר המערבי של הירדן”.— אחרי דרך מבוא השמש. הטעמים מוכיחים, שארבע המלים האלה קשורות יחד. כן מפרש שד"ל, שלא כדעת רש"י. סדר הטעמים כאן הוא בדיוק כמו בפסוק „ימי שבע שבתות השנים” (ויקרא כה, ח). — דרך מבוא השמש. כלומר הדרך המערבית. הכוונה לדרך הראשית בעבר הירדן המערבי, העוברת בכון דרומי-צפוני למזרחם של שכם ושל שני ההרים. יתכן שהשם „דרך מבוא השמש” מיועד כדי להבדילה מדרך אחרת שעברה באותו הכון בעבר הירדן המזרחי, ואולי היתה שמה „דרך מזרח השמש” (השוה קנובל ודילמן). — בארץ הכנעני וגו'. למעלה א. ז מבדיל הכתוב בין האמורי היושב בהר ובין הכנעני היושב בעמק. הוא ישב גם ב„ערבה”, הנקראת גהור. כאן נאמר רק „היושב בערבה”, מפני שהערבה היתה ידועה היטב לבני ישראל, שהיו חונים בקרבתה. יש מפרשים ש„ערבה” הנאמר כאן הוא העמק הרחב של שכם. — מול הגלגל. אין לפרש שזו היא גלגל הנזכרת ביהושע ד, כ, שהרי היא רחוקה משכם, ורק בימי יהושע נקראה בשם גלגל. מצינו עוד גלגל ביהושע ט, ו; י, ו והלאה וכן במלכים ב, א והלאה, וכן נראה שהכוונה לאחת משתי אלה. — אצל אלוני מזרח. ציון מקומי זה נאמר כאן (במקום שכם), מפני שמקום זה נתקדש כבר על ידי אברהם אבינו עליו השלום (ראה בראשית יב, ו ששם מצינו „אלון” בלשון יחיד, ועל פי זה מגיחים כאן השומרוני ותרגום השבעים). השומרוני מוסיף עוד „מול שכם”, דבר הנזכר כבר בספרי בתור ציוף ללא תועלת.

הפטוקים לאֵלֶב. כי אתם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן לְכוּא לְרֶשֶׁת
אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נוֹתֵן לָכֶם וַיִּרְשַׁתֶּם אוֹתָהּ
וַיִּשְׁבַּתֶּם בָּהּ. וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים וְאֶת
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם.

משה רבינו אומר לישראל, הנני משמיע לכם את המצוה הזאת
(שבפסוקים כט והלאה), מפני שאתם תזכו לעבור את הירדן ותירשו את
הארץ. לכך הוא מצרף את דברי התוכחה, שיזהרו שם לשמור את המצוות
כראוי. אחר הוא עובר למצוות הפרטיות הבאות. — כי אתם עוֹבְרִים.
הספרי מפרש, כי עברם את הירדן בדרך נס, היא ערובה לכך, שיזכו לרשת
את הארץ.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il